

Пантурцизам и његова улога у југословенској кризи

Проф. др *Мирољуб Јевтић*

Аутор у чланку жели да укаже на утицај пантурцизма на југословенску кризу. При томе наглашава да суштина те идеологије није етничка, што би се, на основу њеног имена, могло закључити. Напротив, пантурцизам тежи да уједини све туркофонске муслиманске народе, али и све остале муслиманске народе који су стицајем околности, услед исламске, односно османске власти постали муслимани. То су потурчени, исламизовани: Срби, Бугари, Грци, Шиптари, Цигани итд.

Вођена идеологијом пантурцизма, Турска жели да обнови османску државу и њен најважнији и најзначајнији продор је сада усмерен ка Балкану, па је простор

СФР Југославије највише на удару. Наиме, распад Југославије је створио неслушене могућности за остваривање те идеје, зато Република Турска, као њен носилац, свим средствима помаже босанске муслимане, Шиптаре, али и оне који теже независности Македоније, јер се тако најбоље слаби Србија као главна снага која се супротставља пантурцизму.

Аутор жели да укаже да је та чињеница трајно опредељење Турске и да се она мора уважавати као најзначајнија за безбедност Југославије, како сада, тако и убудуће.

Пантурцизам је једна од најзначајнијих идеологија на Балкану. Од ње умногоме зависи мир на том полуострву. На основу корена речи могло би се рећи да за циљ има политичко уједињење свих народа који припадају турској језичкој групи, а то су: Турци, Татари, Казаси, Узбеци, Туркмени, Азери, Башкири итд., али и Гагаузи. Међутим, пошто су православне вере, Гагаузи нипошто не би прихватили политичко јединство с Турцима, од којих су препатили исто колико и, на пример, Бугари, па се види, на основу тога, да би такво одређивање појма пантурцизам било неадекватно.

Циљеве пантурцизма, насупротив томе, илуструје и географска карта Турске у 21. веку, коју су објавили турски интелектуалци из Европе. На њој су као саставни делови Турске уцртани: Босна и Херцеговина, Албанија, делови Сирије и Ирана, али нема Казахстана и Узбекистана. То јасно показује да су пантурцистичке амбиције најпре усмерене на

уједињење свих народа који су примили ислам од Османлија, без обзира на то да ли су турског порекла (на пример, Албанци су народ индоевропске, а Турци уралоалтајске групе). Према томе, у садашњем виду, пантурцизам би се много прецизније могао назвати *неоосманизам*, јер подразумева јединство Турака и народа који су, захваљујући њима, постали муслимани. У сваком случају, пантурцизам је политичка акција која има за циљ стварање јединствене државе, у овој или оној форми, чији би центар била Анкара. Та политика је постала званична политика турске државе и њу је јасно формулисао садашњи председник Републике Сулејман Демирел изјавом да се „Турска протеже од Јадранског мора до Кинеског зида“.¹ Наведени циљ требало би да се оствари ширењем турског утицаја на суседне земље: Кипар, Грчку и Бугарску, што је сасвим логично услед њихове границе с Турском, а инвазија на Кипар је најбољи доказ за то. Међутим, с обзиром на противљење у свету, акција у суседству је морала да се успори. Тако се најбоља прилика за остваривање пантурских идеала појавила са кризом у бившој Југославији, када се показало да Турска може директно да делује на тим просторима услед повољнијих међународних околности.

План о „великој Турској“ подразумева уједињење бивше Босне и Херцеговине, Космета, Рашке области и Македоније са Турском. Како је услед постојања јединствене међународно признате Југославије то било немогуће, најбољи начин за остваривање пантурских идеала била је борба за признање независности Босне и Херцеговине и Македоније, и захтеви за успостављањем аутономије за Шиптаре и потурчене Србе у Рашкој. Разлози због којих свет не реагује адекватно на ту идеју су бројни, али је један од најважнијих став исламског света. Наиме, Сједињене Државе, сада једина светска сила, свој интерес остварују ослањајући се на поједине регионалне силе. Тако је Саудијска Арабија, према речима Џемса Шлезингера, бившег секретара САД за националну одбрану и енергију, „у истој категорији у којој се налазе Велика Британија или Немачка“.² Из Саудијске Арабије САД подмирују четвртину својих потреба за нафтом и за то плаћају 25 милијарди долара годишње. Саудијци су постали власници УПИ, једне од највећих светских информативних агенција, и овладали акцијама две велике америчке банкарске групације.³ Пошто је интерес Саудијске Арабије да БиХ буде независна да би се од ње могао направити плацдарм за продор у Европу, САД су то индиректно подржале. Наравно, не зато што желе стварање исламске државе на старом континенту, већ зато што морају да плате услуге које им исламски свет чини. С друге стране, САД сматрају да балкански ислам може најбоље да им користи ако се угледа на турски кемалистичко-секуларни модел. Зато су пружиле велику прилику Турској да се меша у унутрашњу ситуацију у Југославији. То, истовре-

¹ „Политика“, 25. фебруар 1992, стр. 1.

² Исто, 31. јануар 1993, стр. 3.

³ Исто.

мено, прихвата и Саудијска Арабија, која полази од претпоставке да је секуларизам пролазна појава, а ислам вечан, и да ће Турска ипак доћи до своје исламске суштине и одбацити „кемалистичко рухо“.

Турска се показала као један од значајнијих чинилаца у садашњој кризи на простору СФР Југославије. Истовремено, због постојећих околности, концентрисала је све своје снаге на „турцизацију“ делова бивше Југославије, увидевши да ће најлакше савладати Грчку и Бугарску ако успе у Југославији. Тачније, садашњи план Турске јесте да створи две, у прво време посебне државе – Албанију, са Косметом и западном, ако не и са читавом, Македонијом, и БиХ, са Рашком облашћу отцепљеном од Србије. Србија би после тога била занемарљив чинилац, а друге две балканске хришћанске земље – Бугарска и Грчка, нашле би се у сендвичу између Турске и њених балканских муслиманских савезница. Истовремено би се деловало на турцизацију БиХ и Албаније, које би, временом, требало да постану нова западна Турска, што је само етапа до уједињавања с Анкаром.

Идеју Сулејмана Демирела отворено је саопштио јавности Назми Ариф, новинар турског листа „Turkiye Gazetesi“. Он каже: „Турској је веома добро познато како муслимани турског поријекла у Бугарској, исто тако муслимани у југословенским земљама нису у безбедној ситуацији“, наглашавајући да Турска „признаје... неповредивост републичких граница БиХ и Македоније...“, и да „свакако има америчку подршку у односима према Балкану“. Тај спољнополитички коментатор јасно показује да ће Турска увек подржавати постојање те две републике, али све са циљем да се касније уједине са Турском. Он каже: „Турски народи који су донедавно били онемогућавани у изражавању националних и вјерског осјећаја... у Бугарској, Румунији, уз претпоставку да ће се ови народи припојити својој матици у најскоријем року...“ Као последица тога, вели Ариф, Турска ће постати најмногљуднија земља и да САД о томе воде рачуна, па ће подржати Турску, а самим тим и Босну, иза које стоји Турска.⁴ На крају, посебно је важно Арифово објашњење зашто на састанку Организације исламске конференције (ОИК) није присуствовао турски министар за веру: „Ово је конференција... са превасходно политичким, затим економским акцентима. Али, наш министар за иностране послове господин Сафа Гирој је у званичној лаичкој земљи своје излагање почео са Бисмилах. Скуп је почео Кураном. Кураном ће и завршити“.⁵

Новинар тог угледног турског листа је тако отворено открио начин на који мисли да се оствари присаједињење БиХ и Македоније Турској и природу тежње за јединством. Наиме, Турска је константно за независност БиХ и Македоније јер једино тако може да их припоји себи када дође до промене свести становништва. Уз то, веома је важна

⁴ „Препород“, Сарајево, 15. август 1991, стр. 11.

⁵ Исто.

чињеница да је, без обзира на јавно прокламовани секуларизам, ислам **веома значајна** одредница турског идентитета и да је управо ту разлог **узајамне љубави** Турака, Шиптара и потурчених Срба. Веза и исламска **суштина** пантурцизма који влада међу југословенским муслиманима **најбоље** се види из статистичких података, према којима Турака у СФРЈ **није било** у знатнијем броју (према попису из 1971. године било је 127.920 Турака,⁶ од тога 108.552 у Македонији).⁷ Према томе, Турска се не може ослањати на своју, веома малу, етничку групу.

Основа наведених турских амбиција је веома развијено протурско осећање муслимана нетурака, које је, што је посебно значајно, израженије код Шиптара него код потурчених Срба. Када је после Другог светског рата у једном муслиманском селу партијски секретар општине питао сељаке на којем би језику желели да буду васпитавана њихова деца, сви су одговорили – на турском. Међутим, учитељ Турчин је рекао да та деца не знају ни реч турског језика, јер су, у ствари – Шиптари.⁸ Сличне су појаве веома познате свим тумачима унутаршиптарских односа. Њихово протурско осећање није спорадично, већ је генерално испољен сентимент. Те чињенице без икакве дилеме публикују и сами Албанци. Уосталом, сви они су прва слова учили у верским школама. Тако је и комунистички вођа Албаније Енвер Хоџа своја прва слова савладао код хоџе Комана Кеџије, где се турски обавезно учио.⁹ Између осталог, када је после Берлинског конгреса 1878. године дошло до расправе о подели Балкана, Шиптари су у скоро свим крајевима државе изражавали, на масовним скуповима, жељу да остану под османским суверенитетом. На пример, Шиптари Тетова, где је панисламизам и пантурцизам најјаче био изражен, послали су француском амбасадору у Цариграду телеграм следећег садржаја: „Ми сматрамо немогућим да живимо под било чијом независном или аутономном управом, ако то није османска управа и да будемо било чији поданици осим поданици Султана“.¹⁰ Посебно је значајно да и оно што сада најеминентнији шиптарски историчари покушавају да представе као борбу за национално ослобођење није могуће одвојити од турске нације, културе и историје. Тако је, на пример, Шиптар Дервиш Хима у Букурешту штампао брошуру *Пробудимо се*, али на турском језику.¹¹ За Самија Фрашерија, човека кога сматрају једним од највећих албанских националних преподитеља, познати шиптарски историчар Кристо Фрашери вели да га турски историчари сматрају једним од највећих представника турцизма и пантурцизма, чији је циљ очување и обнова Османске империје. Он је био уредник листа турских демократа „Хадика“ и цео живот је провео у

⁶ Атлас свијета, Загреб, 1974, стр. 71.

⁷ Исто.

⁸ „Свеске“, Сарајево, бр. 15/1986, стр. 288.

⁹ Перо Златар, Енвер Хоџа. Политичка биографија, Београд, 1986, стр. 24.

¹⁰ *La ligue albanaise de Prizren 1878-1881*, documents I, Тирана, 1988, стр. 21.

¹¹ Kristaq Prifti, *Le mouvement national albanais de 1898-1900, la ligue, de Peje*, Тирана, 1989, стр. 207.

Цариграду, јер је осећао велику љубав за турски народ.¹² Очигледно, веома је чудно да неког ко се бори за ослобађање Албаније од Турске, тачније за разбијање територијалног интегритета Османске империје, турска наука третира као патриоту, или, још чудније је да неко ко се бори против Турака истовремено осећа неизмерну љубав према њима. Нормално, то није могуће и није тачно. Јер, Сами Фрашери је био онолико Шиптар колико му је било немогуће да остане Турчин. Он је постао Шиптар (у смислу свести) тек када је запретила опасност да од земаља које су он и његови саборци схватили као условно албанске не остане ништа. Како вели Француз Клод Фарел: „Албанац је сачувао у односу на царство и халифа поштовање и дирљиву нежност детета... за мајку и дом који мора напустити... *та Албанија која не може поново да постане Турска одбија да буде италијанска, одбија да буде грчка и хоће да постане албанска*“.¹³

Та ситуација се најјасније показала 1914. и 1915. године у току Првог светског рата. Тада је већ постојала независна Албанија, која је била од Турске физички одвојена Србијом, Бугарском и Грчком. Али, упркос томе, у јеку рата избила је у централној Албанији масовна побуна сељака (не феудалаца, већ обичног народа), у којој је као један од главних циљева истицана жеља да се Албанија уједини с османском државом.¹⁴ Значи, сам шиптарски народ се одрицао сопствене земље и њене независности и желео је да се поново нађе под „крвавом окупацијом оних који су их пет векова тлачили“. Пошто ту чињеницу наводе најеминентнији историчари Албаније, она је очигледно највећи доказ пантурцистичког осећања широких шиптарских маса. Исто осећање се испољило и после Првог светског рата, када се део Шиптара из Краљевине Југославије иселио у Турску. Они су се осећали незадовољним у Југославији, али када се поставило питање где желе да оду, уместо у независну Албанију, отишли су у Турску Кемала Ататурка, која је била формирана као национална држава. Услов за то је био да изјаве да су Турци у етничком смислу, као и да прихвате турски као матерњи језик и да се одрекну свог шиптарског језика.¹⁵ Те чињенице јасно објашњавају и ситуацију после Другог светског рата, када су Шиптари преферирали турски језик, а то је још веома видљиво у крајевима бивше Југославије насељеним Шиптарима. Наиме, у многим породицама деца образована у шиптарској школи тврде да су Шиптари, а њихови родитељи да су – Турци. У вези с тим, посебно је значајан случај последњег реис-ул-улеме, врховног поглавара свих југословенских муслимана, чија породица негује идеју о турском пореклу мада му брат,

¹² „Studia Albanica“, бр. 1/1966, Тирана, у тексту: Kristo Frasheri, *Semsudin – Sami Frasheri ideologue du mouvement national albanais*.

¹³ Doukjin Zadeh Basrybey, *L'Albanie indépendante et l'empire Khalifal ottoman*, Paris, 1920, стр. II и XIII.

¹⁴ Pollo Stefanag i Puto Arben, *Histoire de l'Albanie des origines a nos jours*, Roanne, 1974, стр. 193.

¹⁵ На пример, Хасани Синан, *Косово истине и заблуде*, Загреб, 1986, стр. 165 и даље.

на пример, не зна ни реч турског језика. Протурско и пантурско осећање није, дакле, чињеница која се односи само на Шиптаре, већ је веома присутна и код муслимана који су то постали напуштајући православље, тј. од Срба. Колика је љубав тих људи за Турску најбоље се види из следећег цитата муслимана из Пљеваља, у Црној Гори, који вели: „Турска је отишла из Сандака уз балканске ратове, али је попут звијезде на небу кад полети, остао траг бљесак од њене свјетлости. Тако је иза Турске остао њен дух, њена етика, хуманизам исламских квалитета“.¹⁶ У томе је суштина проблема насталих после Турске на просторима бивше Југославије.

Ни на просторима СР Југославије није остало много Турака у етничком смислу, али је остао турски дух. Муслимани српског порекла и Шиптари који су променили веру с исламом су прихватили турску државну идеју као своју. Они су турску нацију доживели као своју нацију због заједничке вере с етничким Турцима и жилаво су бранили турску државу као своју једину земљу. Тај дух се, као што видимо, сачувао до сада. Они нису Турци и свесни су тога, али ипак Турску више воле него своју сопствену отаџбину, односно њу (отаџбину) воле само онолико колико она може да буде веза са турском, тј. исламском културом. Србе на тим просторима они, стога, доживљавају као непријатеље, као људе који су срушили њихову земљу – Турску. Заједно са њима мрзе и све остале балканске хришћане, који су, рушећи османску државу, учинили да муслимани у СРЈ постану острво у хришћанском мору. Тај став је сасвим јасно потврдио Адил Зулфикарпашић, председник и оснивач ЛБО – Либерално-бошњачке организације, бивши потпредседник СДА: „Познато је да је на овим просторима до балканских ратова била турска држава... То је била наша држава. Држава која је испуњавала наше интересе... Дакле ми смо своју еманципацију, свој просперитет, своју будућност везивали за ту турску државу и настојали да је ојачамо... Јер ми смо, мислим на Србе и муслимане, онда били љути противници. Када се турска империја повукла, ми смо једноставно наставили да будемо противници. Срби су у дубини наше душе остали наши противници, рушитељи наше земље, наши такорећи природни противници“.¹⁷ Према томе, видљиво је да Срби потурчењаци Турску сматрају својом земљом и све оне који су рушили Турску својим сопственим непријатељем. Али, што је посебно важно, из тих речи произилази да они желе повратак својој земљи – Турској, и да ће, према томе, чинити све да се Турска врати на ове просторе.

Наведених чињеница били су увек свесни представници власти из Анкаре. Због тога је постојала стална акција Турске на субверзивном деловању према СФРЈ, а та је активност посебно изражена после њеног распада. Турска је била једна од најупорнијих земаља у признавању независности Македоније и БиХ, јер је ту видела прилику за

¹⁶ „Препород“, Сарајево, 15. мај 1990, стр. 13.

¹⁷ „Став“, 21. фебруар 1992, Нови Сад, стр. 21.

остваривање својих циљева. Према подацима добијеним од „Јерменског народног покрета“, са седиштем у Атини, Турци су се послужили и убиством свога амбасадора за продор у Југославију. Наиме, ондашњи амбасадор Турске у Београду био је човек са сувише либералним схватањима за власти из Анкаре и оне су одлучиле да га уклоне. Тако је нађен најбољи начин да се „једним ударцем убију две муве“. Турске власти су, практично, омогућиле убиство свога дипломате, чијих су се незгодних услуга лишиле, а тиме се добила и могућност да се уцењују власти СФР Југославије. Од тада се интензивирају везе између Цариграда и Новог Пазара. Вишеструко се увећава број аутобуса који иду на тој линији и на тај начин се шверцује оружје и субверзивна пантурска литература ради турске радикализације у том делу Србије. С турске стране, као посредници се користе многобројни Турци пореклом из Југославије. Према проценама, које је веома тешко проверити, у Турској сада живи око четири милиона муслимана родом из БиХ и подручја која јој гравитирају.¹⁸ Какав је њихов однос према могућности да живе заједно са хришћанима најбоље се види из следећег податка: „Одлуком Берлинског конгреса Србија, Румунија и Бугарска стекле су независност. То су Бошњаци доживели као увреду“.¹⁹ С те тачке гледишта постаје јасно да су ти муслимани стално настојали да се освете за „увреду“ која им је тако нанета. Један од начина било је успостављање везе са сродницима из старог краја, а исто је поступано и с исељеницима Шиптарима. Њих су турске власти користиле, и још их користе, за деловање међу Шиптарима на Космету и у Македонији. Колико је поверење Турска имала у муслимане са подручја Југославије види се и из податка да је била спремна да после 1934. године, када је био склопљен Балкански пакт, прими у своје окриље 200.000 Шиптара са Космета.²⁰

До успостављања вишестраначја у СФРЈ, везе између Турске и муслимана у Југославији одвијале су се највише тајним каналима. Међутим, када је формирано више политичких партија, оне с муслиманским предзнаком почеле су отворено да показују жељу да сарађују с Турском на сваком нивоу. То се осетило и код Шиптара и код потурчених Срба. Што је посебно важно, исто се, суптилним методама, покушава и код муслиманских Цигана, којих је веома много у Нишу,²¹ Прокупљу, Пироту, Лесковцу, Врању итд.

Странка демократске акције (СДА), која је формирана као најутицајнија политичка партија потурчених Срба, јасно је показала интерес да делује на остваривању пантурских идеала. У томе је предњачио њен

¹⁸ „Препород“, I-VIII, 1990, стр. 10.

¹⁹ Исто.

²⁰ Исто.

²¹ Тако је, на пример, аутору овога текста Циганин из Ниша, задужен испред Исламске заједнице за једину очувану нишку џамију из османског периода, рекао да је он, у ствари, Турчин, те да му је мајка из Цариграда а отац из Анкаре, мада је било очигледно да је Циганин и да не зна ни речи турског језика.

огранак из Србије, са седиштем у Новоме Пазару. Вође СДА из Новог Пазара и суседних градова: Сулејман Угљанин, Ризах Груда, Алија Махмудић и други, велики део својих активности посветили су сарадњи с турским политичким партијама и властима из Анкаре. У тој сарадњи веома је индикативно да СДА из Србије посебно много сарађује са најмилитантнијим турским партијама, које отворено и без икаквог зазора истичу да им је циљ обнова Османске империје. Најразвијенију сарадњу у вези с тим СДА има с турском Рефах-партијом, чији је вођа Неџметин Ербакан, који је познат као милитантни пантурциста и панисламиста. Он отворено изјављује да његова партија заговара „уређење друштва на принципима исламског концепта друштвене правде, њихов програм је извод из фикха, муслиманске правне науке са хиљадугодишњом традицијом“.²² Дакле, та партија не само да жели обнову османске државе, што је циљ и владајуће странке, него је и антиуставна јер заговара исламско уређење, које противуречи револуцији Кемала Ататурака. Већ сама та чињеница показује куда иде савремена Турска.

Представници СДА одржавају сталну везу с људима из Рефах-партије. Сулејман Угљанин је раније више пута ишао у Турску, а сада тамо готово непрекидно борави, пошто је против њега подигнута оптужница да је спремао оружани устанак у сарадњи баш са Турском. Полиција је у Новом Пазару код великог броја активиста СДА пронашла оружје и муницију. Та партија је формирала кризне штабове за Рашку област и Космет. Њихове војне јединице су биле формиране у батаљоне с намером да прерасту у веће војне формације.²³ Посебно је значајно да је откривено оружје пореклом из више земаља, а највише из Турске и Албаније. Какав је став Сулејмана Угљанина, вође СДА, према праву Србије, Бугарске и Грчке да сачувају своју независност најбоље се види из извештаја у којем се говори о његовој посети Цариграду ради прославе дана када је та некадашња престоница Византије војним путем отета од Грка.

У новинама које репрезентују ставове СДА пише: „Поводом годишњице ослобођења Истанубла (1453) и велике побједе Султана Мухамеда (Мехмеда Фатиха) Кана која се сваке године одржава под покровитељством и у организацију Рефах партије, и ове године је у Турској одржано низ манифестација“.²⁴ Сулејман Угљанин је пред око 25.000 присутних Турака поставио питање зашто до сада Турска није никада вербално подржала, а камоли на економском и политичком плану, муслимане у Југославији.²⁵ Такво питање је поздрављено френетичним аплаузом. Питање је, наравно, било реторичко, јер се све то дешавало док је још Југославија формално постојала. На наведеном скупу највеће опозиционе партије било је то само упозорење влади, и то отворено, да своју подршку појача. Све то се веома јасно показало чим је ситуација у

²² „Муслимански глас“, орган СДА, Сарајево, 1. јун 1991, стр. 23.

²³ „Вечерње новости“, Београд, 13. март 1992.

²⁴ „Муслимански глас“, 14. јун 1991, стр. 18.

²⁵ Исто.

Југославији почела да се расплиће. Представници Рефаха су најавили и више пута остварили своје посете Југославији, где су се обавестили о ситуацији и потребама тамошњих сабораца.²⁶ Када је ситуација у Југославији почела да прераста у нескривени сецесионизам, Турска је отворено показала своје лице и праве намере. Била је међу првим земљама које су признале сецесионистичку политику БиХ и њено формирање као независне државе.²⁷ Од тада она отворено испољава свој утицај на прилике у бившој централној југословенској републици, који се огледа у две врсте помоћи: слању оружја и муниције, али и добровољаца на страну муслимана, и дипломатској акцији с намером да се испослује спољна војна интервенција у корист Странке демократске акције.

Како се кампања у светским информативним медијима против Срба у бившој БиХ појачавала, тако се све отвореније говорило о турској војној помоћи браћи по вери. Управо је та чињеница, подгрејавала борбени жар муслимана и доприносила крвавим догађајима у бившој БиХ, али и припремању побуне у СР Југославији. Тако је, између осталог, Сулејман Угљанин на једном митингу изјавио „да ће, чим запуца, Демирел бити у Санџаку“.²⁸ Слично су се понашале и остале вође те странке. Алија Махмудић, посланик у Парламенту Србије, изјавио је „да Србија и Црна Гора, уколико наставе са злостављањем муслимана, могу бити целе спаљене и да иза санџачких муслимана стоји велика сила Турска“.²⁹ После признања независности БиХ, како пише турски лист „Милијет“, народ је био одушевљен и стално је „истицао како им је Турска брат“.³⁰ Слично је било на свим митинзима широм бивше БиХ, али и у градовима широм Србије и Црне Горе где су муслимани већина. Ученици из градића Сјеница, у Рашкој области, отворено су негирали припадност Србији и извикивали „браниће нас Турска“.³¹

Посебно је значајно у свему томе да су се представници муслимана из СРЈ и бивше БиХ стално, упркос свом превасходно српском пореклу и једино српском језику као матерњем, често декларисали као Турци. Тако је, на пример, Сулејман Угљанин изјавио: „Ми нећемо бити српски остаћемо део Турске. У овоме моменту једини излаз и наше очекивање је... Турска војска која треба да реши проблем. Историја је сведок нашег турског идентитета. Године 1912. ратовали смо са Османлијама и то добровољно“.³² Још прецизније је Угљанин изразио турску припадност својих приврженика следећим речима: „Неколико милиона људи ће се у таласу избеглица упутити у своју домовину Турску“.³³ За разумевање проблема посебно је важно то што такво понашање није појединачно и ексцесно, већ масовна појава, јер је Сулејман Угљанин добио већину муслиманских гласова на изборима.

²⁶ Исто, 21. јун 1991, стр. 23.

²⁷ „Борба“, 18. март 1992, стр. 13.

²⁸ „Вечерње новости“, 26. јул 1992, стр. 2.

²⁹ „Борба“, 10. март 1992, стр. 12.

³⁰ „Вечерње новости“, 11. фебруар 1992, стр. 8.

³¹ „Борба“, 20. март 1992, стр. 6.

³² „Политика експрес“, 10. мај 1992, стр. 6.

³³ Исто.

Један од најмасовнијих скупова СДА организован је баш у Новом Пазару, где је егзалтирана маса махала турским заставама и клицала Турској. Окупљеним људима Угљанин је поручио да буде проклет свако ко пољуби неку другу заставу осим Турске.³⁴ Такво понашање муслимана у бившој Југославији није могло да прође незапажено од стране турских власти. Приликом Угљанинове посете Хикмету Четину, министру иностраних послова Републике Турске, затим Ердалу Иненију и Демирелу, представници СДА вратили су се са следећом поруком тих највиших турских представника: „Пренесите селаме нашој браћи у Санџаку. Нисте сами ви сте део нас“.³⁵ Пошто је Сулејман Угљанин више пута наглашавао да Турска има право интервенције у Југославији „јер у Санџаку живе Турци“,³⁶ није требало дуго да се чека на војно уплитање Анкаре. Још у време првих чарки тадашњи турски председник Тургут Озал обећао је да ће у међународним форумима покренути питање помоћи муслиманима у бившој Босни и Херцеговини.³⁷ Представници најекстремнијих турских политичких партија доживели су то као посебно охрабрење, па су, на пример, њихови представници Аднан Кахвеџи и Озузхан Асилтурк од турске владе затражили да она индивидуално упути трупе и оружје у Босну.³⁸ Све то је у турској јавности изазвало веома снажно антисрпско расположење, које је довело и до каменована југословенског конзулата у Истамбулу.³⁹

Бивши премијер Турске Булент Еџевит предложио је да Турска и БиХ прво склопе војни споразум о заједничкој безбедности, па да, потом, уследи директна војна интервенција у тој републици.⁴⁰ Тај Еџевитов став јасно показује зашто је његова земља тако здушно инсистирала на признању БиХ као независне државе. Турска, међутим, није имала довољно снаге, а и веома је далеко, па та акција није могла да уроди плодом. Зато се ангажовала да преко универзалних и регионалних споразума омогући војну интервенцију у Југославији. У вези с тим, у јуну 1992, у Истамбулу је одржан, на њену иницијативу, састанак ОИК-а, на којем је расправљано, искључиво о бившој Босни и Херцеговини. Резултат те акције било је позивање света, тј. Организације уједињених нација, да предвиди покретање војне интервенције коју би исламске земље подржале.⁴¹

Јасно је да су исламске земље, а највише Турска која их је организовала, хтеле Западу да „ставе врућ кромпир у руке“ и да он сређује ствари за њих, што би платиле државе богате нафтом. Турска је своју иницијативу за војну интервенцију правдала „моралном обавезом јер су Турци ту владали 500 година“.⁴² Дакле, Анкара себи даје право

³⁴ „Борба“, 20. август 1992, стр. 8.

³⁵ „Политика експрес“, 24. јун 1992, стр. 10.

³⁶ „Вечерње новости“, 23. април 1992, стр. 16.

³⁷ Исто, 19. април 1992, стр. 13.

³⁸ „Политика експрес“, 10. април 1992, стр. 11.

³⁹ „Борба“, 4. јун 1992, стр. 6.

⁴⁰ „Борба“, 9. јун 1992.

⁴¹ „Борба“, 19. јун 1992, стр. 15.

⁴² „Борба“, 10. јун 1992, стр. 17.

да се понаша као тотор у земљама у којима је крвавом руком владала толике векове, а то објашњава и њену интервенцију на Кипру и сталне претње Бугарској и Грчкој због проблема с муслиманским мањинама које у њима живе. Незадовољна политиком ОУН, Турска је запретила да ће покренути читав исламски свет, који би требало да подржи „турско-босански“ план о ограниченој војној интервенцији. При томе је министар иностраних послова Хикмет Четин изјавио: „... исламски свет са 47 земаља велика је сила у Уједињеним нацијама која може утицати да се таква одлука донесе“.⁴³

Своју жељу за војном интервенцијом и највећи степен нетрпељивости⁴⁴ Турска је посебно испољила на тзв. Лондонској конференцији, одржаној у августу 1992, на којој је присуствовала као чланица делегације ОИК-а. На жалост, таквом акцијом свет је сасекао грану на којој седи јер је дозволио да ОИК, верска организација, учествује у решавању значајних световних и политичких проблема. Тиме је Запад дозволио да се руше резултати буржоаских револуција, које обавезно подразумевају да вера мора бити приватна ствар појединца и да се не сме мешати у политику.

Изостанак војне интервенције учинио је да Анкара, уз помоћ других исламских земаља, настави са притиском на свет да интервенише у корист СДА. Између осталог, Турска је у заједници с амбасадорима: Египта, Ирана, Пакистана, Сенегала и Саудијске Арабије посетила председника Савета безбедности ОУН тражећи да омогући увоз оружја страни Алије Изетбеговића.⁴⁵ Како ни тај захтев није прихваћен, представник Турске Мустафа Акшин, у име ОИК-а, предложио је Савету безбедности да донесе одлуку о укидању ембарга на наоружавање муслимана.⁴⁶ У тежњама да се муслимани наоружају стално је негована и идеја да се војно интервенише, па је, у складу с тим, турски председник Тургут Озал иницирао мини самит ОИК-а у Сенегалу, на којем је требало да се припреми терен и најави исламска војна интервенција уколико ОУН то не прихвати.⁴⁷ При томе је турски министар Хикмет Четин запретио Западу ембаргом на нафту ако војно не интервенишу у бившој Босни и Херцеговини.⁴⁸ Из тога се види да ОИК све више наступа као самосталан политички чинилац и да се Турска, у недостатку разумевања Запада, све више враћа исламском свету.

Пошто иницијатива да се војно интервенише није уродила плодом, Турци су самоиницијативно почели да помажу муслимане у БиХ и Србији. Слали су им оружје, муницију, медицинску опрему и добровољце. Без икаквог зазора градоначелник Коњица, града у Херцеговини, изјавио је за немачки „Штерн“ да су углавном од Турске у прве две недеље борби примили 32 камиона оружја, а затим је још 60 камиона стигло само у његов град.⁴⁹ Посебно је значајно да је у истом прилогу

⁴³ Исто, 6. август 1992, стр. 17.

⁴⁴ Исто, 31. август 1992, стр. 4.

⁴⁵ Исто, 21. новембар 1992, стр. 15.

⁴⁶ Исто, 4. новембар 1992, стр. 9.

⁴⁷ „Политика“, 9. јануар 1993, стр. 2.

⁴⁸ „Борба“, 8. јануар 1993, стр. 4.

⁴⁹ Исто, 18. август 1992, стр. 14.

речено да је сво то оружје превозено из хрватске луке Сплит. То показује колико је кратковида била хрватска политика, јер су тим оружјем муслимани и њих тукли. Хрватима тада, а многима ни сада, није јасно да исламски фундаментализам, посебно кроз пантурску форму, угрожава све балканске хришћанске народе и да је зато неопходна њихова сарадња. Сличне извештаје објављивали су и други светски листови. На пример, „Монд“ је навео да се турски авиони убацују у хуманитарне конвоје, а снабдевају, у ствари, оружјем своју браћу.⁵⁰ Осим оружја, из Турске су пристигли бројни добровољци, који су се прочули по својим злоделима. Турски високотиражни „Сабах“ отворено је писао да из Турске крећу организовано многи добровољци у свети рат против хришћана.⁵¹ Дакле, не против Срба као нације, већ против хришћана. То значи да ће се сутра, ако затреба, окренути против Грка или Бугара, као што су се окренули и против Хрвата.

Наведена акција Турске и СДА из БиХ није се ограничила само на те две заједнице. Она се проширила и на све турске мањине на Балкану. Тако се СДА повезала са „Покретом за права и слободе“ из Бугарске. Потпредседник те партије Ридван-Малик Кадиов посетио је Сарајево, где се у средњој исламској школи налази одељење ученика из Бугарске који се спремају за имама. Кадиов је у интервјуу, који је том приликом дао, нагласио да је бугарска власт стално вршила геноцид над муслиманима, а да очекује велику помоћ од СДА за остваривање исламизације на бугарском тлу. Посебно је важна његова изјава да су он и његова партија уз СДА, чиме је јасно показао да су бугарски муслимани у садашњем рату у СФРЈ на страни пантурциста и њихове идеје.⁵²

Осим међу потурчене Србе, Турска жели да се инфилтрира и у збивања везана за Шиптаре, који су њихова друга база у бившој Југославији, као и Шиптари у Албанији. Према турским тврдњама, у Турској живи око три милиона Турака шиптарског порекла,⁵³ што је веома велики број. Она посебно настоји да их искористи за ширење утицаја међу њихове рођаке који живе на Космету и у Албанији. Упркос комунистичком режиму који је владао у Албанији, Турска и остали исламски свет нису престајали да ту земљу третирају другачије него као једну од својих. То су најбоље исказала двојица муслиманских мисионара о земљи „најжешћег атеизма на свету“: „То је муслиманска земља, два пута сам био у њој. Комунизам је пролазна болест, ислам је вечит“.⁵⁴ Уз то су додали да они као Сунити раде тихо за разлику од Шиита, који само непотребно дижу буку.⁵⁵ Додали су и да им је најлакше да делују у православним земљама јер су осиромашене, а посебно у Југославији, која је, према њима, предзиђе ислама у Европи, али и у Бугарској и Совјетском Савезу.⁵⁶ Колико је то мишљење раширено у Албанији

⁵⁰ Исто, 22-23. август 1992, стр. 11.

⁵¹ Исто, 24. септембар 1992, стр. 13.

⁵² „Муслимански глас“, 1. март 1991, стр. 10.

⁵³ „Политика“ 3. март 1993, стр. 11.

⁵⁴ „Политика“, 8. април 1990, стр. 11.

⁵⁵ Исто.

⁵⁶ Исто.

најбоље се види из става бившег комунистичког диктатора Енвера Хоџе, који је рекао: „Братство је у исламу било принцип и правно питање. На принципијелном плану духовно и материјално јединство мора да одређује односе чланова заједнице и између оних који владају и њихових подчињених“.⁵⁷ Приликом посете једног за југословене анонимног Турчина Енвер Хоџа је био још прецизнији: „Албански народ, који је везан са турским народом старим везама, гаји према њему искрено пријатељство. Волели бисмо да посетите нашу земљу и да имате контакте са албанским народом и да тако видите колико је пријатељство Албанаца

Обе изјаве су најбољи доказ за то колико је плодно тле за деловање пантурцистичке идеологије у Албанији, јер не би, у супротном, могао да их дâ председник државе која је била пет векова под османском окупацијом. Албански шеф то каже управо зато што у османској држави Албанци нису били чак ни само равноправни него и привилеговани. Како вели познати историчар Виктор Берар, Курди и Шиптари били су најомиљенији поданици последњег значајног султана Абдул Хамида II (1876-1909), за чије су владавине вршени масовни покољи Јермена, Бугара, Грка и Срба.⁵⁹ На таквој историјској прошлости заснива се садашња симпатија и пантурцизам Шиптара, али и тежње Турске да у свој национални простор укључи и Албанију, Космет и Македонију. Пажљивом политиколошком анализом може се пратити мноштво акција које су турска и шиптарска страна заједно предузеле у том правцу. С једне стране, ради се о везама шиптарских сецесиониста из Југославије с Анкаром, а с друге стране о контактима и заједничким акцијама Албаније и Турске. Између осталог, ради лакшег повезивања Албаније и Турске, предвиђено је отварање ауто-пута који би спајао главне градове двеју земаља, и то преко Бугарске и Скопља, што није нимало случајно.⁶⁰ Економска сарадња која се на тај начин постепено развија има и војне аспекте, који су веома значајни у условима сталне претње отвореном побуном Шиптара у СРЈ или у Македонији. Између осталог, председник Албаније Сали Бериша је потписао споразум о безбедности и сарадњи са Сулејманом Демирелом.⁶¹ Таквим актом Турска се обавезала да војно помаже новоуспостављену „демократију“.

Турско-албанску сарадњу највише ограничава чињеница да Анкара, упркос империјалним амбицијама, нема снаге да реализује свој циљ јер за њега нема новца. Тачније, иза идеје о „великој Турској“ крије се веома сиромашна, неразвијена и презадужена земља. Зато је био потребан финансијер који ће стати иза турских планова, а он је нађен у лику ОИК. Пошто је Албанија постала пуноправна чланица те организације, и она и Турска су добиле извор средстава за остварење тих циљева.⁶²

⁵⁷ Hoxha Enver, *Reflexions sur le moyen orient*, Тирана, 1984, стр. 494.

⁵⁸ Hoxha Enver, *Discours, enteretients et articles*, Тирана, стр. 162.

⁵⁹ Видети о томе: Berard Victor, *La politique du sultan*, Paris, 1897, i *Le sultan, l'islam et les puissances*, Paris, 1904.

⁶⁰ „Борба“, 4. јун 1992, стр. 15.

⁶¹ Исто.

⁶² „Политика“, 21. фебруар 1993, стр. 3.

На то су скренуле пажњу многе земље. Тако је и католички лист „Il Sabato“, који излази у Италији, али није у превлише великој љубави са Ватиканом, приметио да „Турска покушава да се врати на простор свог некадашњег царства и то тако што би деловала као стожер око кога ће се окупљати сви муслимани на Балкану – они у Босни и Херцеговини, па у Санџаку, Космету, Македонији, Црној Гори, Албанији, затим они на Кипру... Стварање Велике Турске за неке на Западу и није нешто забрињавајуће, пошто би се на овом европском простору њен исламизам много лакше контролисао, него ако се усмери на азијски континент, па се повеже са муслиманским републикама бившег Совјетског Савеза“.⁶³

Светским средствима информисања нису промакле те чињенице, а посебно је важно објашњење у њима да Запад помаже босанске муслимане и Шиптаре у Југославији зато што сматра да ће преко „велике Турске“ лакше контролисати ислам. Али, у вези с тим, осим што се варају, они показују да не познају ни елементарне чињенице. Ни у прошлости, када су Турци и те како угрожавали Европу, нису се протезали на муслиманске републике бившег СССР-а, али ни на остале исламске земље. Турци су, наиме, освојили цео Балкан пре него што су завладали било којом арапском земљом, а после су и њих, због исте вере, веома једноставно прикључили себи.⁶⁴ Турска, дакле, сада само понавља метод који се у прошлости показао као веома успешан. Према подацима које дају Грци, Турска је већ припремила 90.000 војника који би требало да помогну остваривању идеје „велике Албаније“. Значи, ако би дошло до сукоба на Космету и ако би се Запад одлучио на војну интервенцију, том контингенту би се прикључила сва та турска војска.⁶⁵ У вези с тим је и интензивирање војне сарадње између Албаније и Турске. Наиме, приликом посете начелника Генералштаба турске армије Доана Гуреша, албанском колеги још једном је прецизирано кроз које ће се модалитете остваривати помоћ Турске некадашњем делу империје.⁶⁶ Ту активност нису запазиле само Грчка и Италија већ и многе друге земље. Тако је председник спољнополитичке комисије француског парламента Андре Белон рекао о могућем сукобу на Космету: „Сукоб у овој покрајини могао би да има међународне последице... Турска и Иран би могли да се осете дужним да реагују у случају сукоба на Косову“.⁶⁷ Дакле, ни Запад, који се према свему што се зна веома благонаклоно односи према турским плановима, не искључује могућност новог сукоба Анкаре са Београдом, а то је обавезно нови балкански рат, о чему већ на сав глас говоре Грци.⁶⁸ Турци при томе, сигурно рачунају на отворену подршку турске националне мањине

⁶³ Исто.

⁶⁴ Н. А. Иванов, *Османское завоевание арабских стран*, Москва, 1984.

⁶⁵ „Политика“, 11. јануар 1993, стр. 2.

⁶⁶ Исто, 22. новембар 1993, стр. 3.

⁶⁷ „Борба“, 19. август 1992, стр. 12.

⁶⁸ „Политика“, 23. новембар 1992, стр. 2.

у Бугарској и Грчкој, која треба да послужи као пета колона и да субверзивним дејствима омогући остваривање нове османске државе.

Слично као према Шиптарима из Албаније Турска се понаша и према њиховим сународницима у СР Југославији. Ибрахим Ругова, председник највеће опозиционе и сецесионистичке партије на Космету – Демократског савеза Косова, – био је у Турској, где се срео с тадашњим председником Тургутом Озалом. По повратку у Југославију саопштио је да ће та земља подржати тзв. републику Косово.⁶⁹ Приликом Озалове посете Скопљу представници шиптарских сецесиониста из Србије посетили су га у његовој резиденцији у главном граду Македоније. Касније, на конференцији за штампу, изјавили су да је посета била „пун погодак“,⁷⁰ што је најсигурнији доказ да им је обећао исто што и Ругови приликом њиховог сусрета у Турској. Изјаве Озалових посетилаца јасно су показале о чему су разговарали, као и то да се Шиптари спремају на оружани отпор, што никако не може да се не повеже са војним уговором с Албанијом и предвиђеним бројем војника који се нуди за напад на Србију, али и на све оне који се дрзну да спречавају успостављање нове „велике Турске“. У вези с тим је и остварење сарадње с припадницима турске националне мањине у Србији, која је сасвим јасно, преко неких показатеља, стала на страну Шиптара.⁷¹ То уопште не изненађује, будући да се сваки корак предузима, у ствари, ради припајања Турској. Значи, Турци са Космета само привидно помажу једну другу нацију. Тачније, они само дају подршку онима који су и сами резервни Турци – Шиптарима. Сличне акције се предузимају у Македонији, где су представници Демократске партије Турака тражили да се уведе турски језик у школе у којима уче Македонци муслимани,⁷² на шта је жестоко реаговало Представништво Културно-просветне заједнице Македонаца муслимана.⁷³

Више је него очигледно да је идеја пантурцизма сада оличена, пре свега, у стварању „велике Турске“, која би обухватала и све некадашње поседе Османске империје. То показује да је Турска велики и трајни непријатељ свих балканских хришћанских народа. Тачније, све друге опасности које им прете мање су од пантурцистичке. На основу наведеног, сада су на удару српске земље, услед специфичних међународних околности у којима су се нашле. Зато је сасвим разумљива реакција из Грчке и Румуније, а у последње време и из Бугарске, које показују више разумевања за српске проблеме, јер, ради успешног остваривања потпуне безбедности тих народа Балкана, неопходно је интензивирати сву могућу сарадњу, и то у свим видовима, како се историја не би поновила.⁷⁴

⁶⁹ „Вечерње новости“, 17. фебруар 1992, стр. 8.

⁷⁰ „Политика“, 20. фебруар 1993, стр. 10.

⁷¹ „Борба“, 25-26. јул 1992, стр. 6.

⁷² Исто, 21. септембар 1992, стр. 18.

⁷³ Исто.

⁷⁴ Осим цитиране коришћена је и следећа литература: Јован Трифуновски, *Албанско становништво у Македонији*, Београд, 1988. и Vryonis Speros, *The turkish state and history*, Thessaloniki, 1992.